

Poľský prímás Stefan Wyszyński – symbol odvahy a nezlomnej viery

Beáta Katrebová Blehová

13. septembra 2021 ✚ *Cirkev História*

Zdroj: Flickr

Bonum est confidere in Dómino, quam confidere in hómine. (Ž 117, 8–9)

Dôvody na pripomenutie si významnej osobnosti poľského prímasa, varšavského a gnieznianskeho arcibiskupa, kardinála Stefana Wyszyńského sú hneď dva – tento rok sme si 3. augusta pripomenuli stodvadsať rokov od jeho narodenia a 12. septembra bol blahorečený vo Varšavskej arcidiecéze. Čím bol poľský hierarcha výnimočný a aké boli dôvody na jeho blahorečenie?

Pripomeňme si teda v krátkosti jeho základné životopisné údaje. Narodil sa 3. augusta 1901 v dedinke Zuzela, približne sto kilometrov na severovýchod od Varšavy v rodine organistu ako druhé zo šiestich detí. Možno povedať, že prostredie, v ktorom vyrastal bolo ovplyvnené katolíckou vierou a duchom vlastenectva. Mladý Stefan Wyszyński študoval vo Varšave na elitnom poľskom Gymnázium Wojciecha Górskeho a v roku 1917 nastúpil do Lýcea sv. Pia X. – malého seminára vo Włocławku, kde zmaturoval a nastúpil do veľkého seminára. Kňazskú vysviacku prijal v tom istom meste v deň jeho 23. narodenín 3. augusta 1924. Ako mladý kňaz sa intenzívne zaujímal o sociálnu otázku, nadviazal kontakt s kresťansko-demokratickým prostredím, usiloval sa o zakladanie a pozdvihnutie kresťanských odborových zväzov.

Počas vysokoškolských štúdií na Lublinskej katolíckej univerzite sa venoval kánonickému právu a v roku 1929 mu bol udelený doktorát z kánonického práva, keď obhájil prácu s tematikou práva rodiny, katolíckej Cirkvi a štátu na školy. Bol členom Združenia katolíckej akademickej mládeže s názvom Obrodienie. V tejto súvislosti treba spomenúť, že v medzivojnovom období tvorilo medzinárodné študentské katolícke hnutie nadväzujúce na Katolícku akciu dôležitú súčasť transnacionálnych pohybov, do veľkej miery formovalo katolíckych študentov, umožňovalo im stretávať sa na pôde kongresov katolíckej organizácie Pax Romana, čo platilo aj pre slovenských študentov združených v Ústredí slovenského katolíckeho študentstva (ÚSKŠ).

V 30. rokoch sa Wyszyńského záujem o odborové hnutie ako aj o robotnícku otázku preniesol na pôdu Kresťanskej robotníckej univerzity vo Włocławku, ktorú organizoval a bol aj jej predsedom. Inšpiráciou pre jeho sociálnu angažovanosť bola katolícka sociálna náuka, ktorá počnúc encyklikou Leva XIII. *Rerum novarum* na celé jedno storočie ovplyvnila učenie a konanie katolíckej Cirkvi v sociálnych otázkach. Dnes

v katolíckych kruhoch a to aj v prostredí biskupských konferencií sotva o katolíckej sociálnej náuke počuť, pritom princípy v nej obsiahnuté sú odpoveďou na sociálne problémy každej doby, 21. storočie nevynímajúc. Wyszyńského sociálne cítenie a jeho záujem o odborové hnutie mu zostalo počas celého života, čo sa odrazilo aj v jeho neskorších postojoch v súvislosti so štrajkami robotníkov v období komunistami ovládanej Poľskej ľudovej republiky.

V období II. svetovej vojny a okupácie Poľska Nemeckou ríšou sa mladý kaplán Wyszyński musel sústavne skrývať, pretože mu hrozilo zatknutie. To mu však nebránilo v účinnej pomoci rodinám prenasledovaných a za strašných okolností likvidovaných poľských Židov, tajne sa venoval tiež osvetovej činnosti a na tajných seminároch prednášal katolícku spoločenskú etiku a katolícku pedagogiku. Osobne sa ako kaplán podzemnej ozbrojenej organizácie bojujúcej proti nemeckým okupantom s názvom Armia Krajowa zúčastnil Varšavského povstania a neskôr pôsobil v povstaleckej nemocnici v Laskach, kde zotrval až do konca vojny.

Stefan Wyszyński a jeho povojnové osudy

Charakter povojnového Poľska sa podstatne odlišoval od medzivojnového Poľska nielen novým územným členením a posunom západnej hranice, ale najmä skutočnosťou prináležitosti do sovietskej veľmocenskej sféry, čo sa prejavilo postupnou sovietskou a komunistickou spoločnosťou. Ľudské a materiálne straty v období vojny boli obrovské a patrili medzi najväčšie z európskych národov.

Pričlenením tzv. znovuzískaných území na západe a severe Poľsko nielenže získalo štyri nové dištrikty: Opolské Sliezsko, Dolné Sliezsko, Západné Pomoransko, a Varmia a Mazúrsko, ale núteným vysídlením troch a pol milióna Nemcov bola povojnová poľská spoločnosť homogenizovaná a stúpol tak aj celkový podiel katolíkov. Dôsledkom týchto územných a demografických zmien sa stala potreba zriadenia nových cirkevných štruktúr, pričom kľúčovú úlohu zohral vtedajší poľský prímás, kardinál August Hlond – Wyszyńského predchodca.

Nemenej dôležitá bola aj nevyhnutnosť vyslania nových kňazov na znovuzískané územia, pretože ľudia sa veľmi často odmietali usadiť tam, kde nebol katolícky kňaz. Táto skutočnosť spolu s nespochybniteľným protinacistickým postojom katolíckej hierarchie počas nemeckej okupácie, skutočnosť, že v koncentračných táboroch zahynulo okolo dvetisícpäťsto kňazov a rehoľníkov, medzi nimi šiesti biskupi, bola dôvodom pre zásadne benevolentnejší postup poľských povojnových vlád voči katolíckej Cirkvi, než tomu bolo na Slovensku, kde sa opatrenia smerujúce proti katolíckej Cirkvi a katolíkom začali uplatňovať bezprostredne po vypuknutí Povstania v auguste 1944 a kde sa obvinenia z „klérofašizmu“ stali trvalou súčasťou komunistickej proticirkevnej propagandy.

Biskup Pavol M. Hnilica a kardinál Karol Wojtyła.

Zdroj Archív biskupa Hnilicu

Vládna moc v Poľsku si veľmi dobre uvedomovala, že pre konsolidáciu zložitej situácie je spolupráca s Cirkvou nevyhnutná a otvorené proticirkevné perzekúcie sa prejavili oproti ostatným krajinám sovietskeho bloku až so štvorročným oneskorením v roku 1953, čo však neznamená, že zásahy sa nediali už oveľa skôr. O prvej významnejšej propagandistickej akcii proti katolíckej Cirkvi v Poľsku možno hovoriť už v roku 1948, čo súviselo aj s koordináciou proticirkevnej politiky v rámci sovietskeho bloku. Koncom septembra 1947 sa totiž v Szklarskej Porębe stretli vedúci predstavitelia komunistických strán, kde si vypočuli referát sovietskeho bolševického ideológa Andreja Ždanova o pláne likvidácie katolíckej Cirkvi podľa sovietskeho vzoru z 20. rokov.

Stefan Wyszyński sa po skončení vojny vrátil do Włocławka, kde sa ujal funkcie rektora veľkého kňazského seminára, avšak už o rok neskôr bol vymenovaný za sídelného biskupa v Lubline. Stal sa tak najmladším biskupom v Poľsku. Po nečakanej smrti kardinála Hlonda v novembri 1948 ho pápež Pius XII. vymenoval za varšavského a gnieznianskeho arcibiskupa a prímasa Poľska. Od tohto roku až do svojej smrti predsedal Poľskej biskupskej konferencii s výnimkou rokov 1953 – 1956, keď bol nútené internovaný. Navyše, keďže neexistovali riadne diplomatické vzťahy so Svätou stolicou, disponoval mimoriadnymi oprávneniami pápežského legáta, ktoré mu umožňovali samostatné cirkevné nominácie s výnimkou biskupov, dozor nad rehoľnými spoločnosťami a plnenie funkcie ordinára na znovuzískaných územiach.

Postoj nového poľského prímasa voči komunistickému režimu v Poľsku bol postojom odvážneho hierarchu, ktorý si uvedomoval presilu vládnej moci kolaborujúcej so Stalinovým vedením v Moskve. Brachiálnej moci však zbytočne neustupoval a svojím vytrvalým a zásadným odporom si postupne získal nespochybniteľnú autoritu v očiach poľských veriacich, Svätej stolice a napokon aj režimu. Bol skutočným pastierom stáda vystaveného nebezpečenstvu, ktorý bol ochotný riskovať aj vlastný život na jeho záchranu. Toto vyjadrenie treba brať doslovne, pretože bol na neho minimálne raz spáchaný pokus o atentát. Na druhej strane sa však nesnažil situáciu zbytočne eskalovať a hľadal kompromisy, ak to považoval za vhodné pre záchranu cirkevného života.

Keď sa od začiatku roka 1949 spustili nové proticirkevné perzekúcie v podobe zatvárania cirkevných škôl, cenzúry katolíckej tlače, obmedzovania činnosti katolíckych spolkov, založenia kolaborantského hnutia tzv. vlasteneckých, či skôr pokrokových kňazov, a naopak uväznenia tých „reakčných“ a celkového nárastu aktivít Štátnej bezpečnosti, ani prímasy, ani biskupi neprerušili rozhovory s vládou. Výsledkom hľadania

kompromisu bola spoločná deklarácia zo 14. apríla 1950 s názvom Porozumenie. Vláda dokument uznala ako dôkaz dobrých vzťahov medzi Cirkvou a štátom a aj keď to proces likvidácie Cirkvi nezastavilo, vytvoril sa aspoň istý *modus vivendi*, ktorý episkopátu zaručoval slobodnejšie pôsobenie.

Obidve strany prijali princíp, že vo veciach viery, morálky a cirkevnej jurisdikcie je najvyššou autoritou pápež, kým v ostatných záležitostiach majú biskupi postupovať po dohode s vládou. Biskupi sa zaviazali, že nebudú prekážať v kolektivizácii, že odsúdia ozbrojené akcie podzemia, uznajú právo Poľska na znovuzískané územia a budú sa snažiť získať od Svätej stolice ustanovenie trvalých diecéz. Vláda sa zaviazala zachovať vyučovanie náboženstva na školách, zaistiť vydávanie katolíckej tlače, umožniť naďalej pôsobenie reholí, zachovať pastoračnú starostlivosť v armáde, vo väzniciach a v nemocniciach ako aj spojenie so Svätou stolicou. I keď sa dohoda môže vnímať ako kontroverzná a Svätá stolica na ňu nedala súhlas (schválila ju až dodatočne), obsahovala výdobytky, o akých veriaci a Cirkev na Slovensku mohli len snívať.

Dohoda bola nepochybne osobným rozhodnutím prímasa Wyszyńského a vychádzala z jeho hlbokého presvedčenia, že Cirkev v Poľsku by už ďalšie veľké obete nemusela prežiť. Veľavravne sa k tomu vyjadril vo svojich *Zápiskoch z väzenia*: „*Dnes, keď som obžalovaný z konania proti dohode, musím poznamenať, že - hľadiac na vec z perspektívy episkopátu - by bez môjho postoja asi k dohode nedošlo. [...] Preto, keby mala byť niekedy v budúcnosti biskupská konferencia pre dohodu obviňovaná, tak v záujme pravdy treba povedať, že iniciátorom dohody zo strany episkopátu som bol ja.*“ Hoci vláda dohodu sústavne porušovala, predsa len mala v proticirkevnom ťažení do istej miery zviazané ruky. Treba tiež poznamenať, že proti všetkým útokom komunistickej moci voči Cirkvi prímas Wyszyński rázne protestoval.

Najvýraznejší protest odznel v súvislosti s vládnym dekrétom z 9. februára 1953 o obsadzovaní cirkevných úradov od kaplána až po diecézneho biskupa, ktorým si komunistické vedenie uzurpovalo právo menovania cirkevných hodnostárov. V memorande z 8. mája 1953 prímas spolu s biskupmi poukázali na sústavné zneužívanie moci voči Cirkvi a konštatovali: „*Viac treba počúvať Boha ako ľudí. [...] Ktokoľvek by sa odvážil prijať akýkoľvek cirkevný úrad inou cestou, nech vie, že týmto spôsobom upadá pod ťažký trest exkomunikácie. [...] Nemôžeme klásť Božie veci na cisárovo oltáre. Non possumus!*“

Prímas to v kázni 4. júna 1953 pred veriacimi ešte spresnil: „*Učíme, že treba dať cisárovi, čo je cisárovi, a Bohu, čo je Bohu. **Ale keď si cisár sadá na oltár, vtedy stručne hovoríme: Nemožno!***“ Tento odvážny postoj prímasa si naozaj zaslúži uznanie a samotnému Wyszyńskému naopak „vyslúžil“ trojročnú internáciu, počas ktorej nemohol vykonávať svoj pastiersky úrad. Dokonca mu hrozil vykonštruovaný súdny proces, bezpečnostný aparát však nenašiel dostatok „dôkazov“ a nepomohlo ani zatknutie a mučenie pomocného biskupa Antoniho Baraniaka, ktorý odmietol vypovedať v neprospech prímasa.

Prímas Wyszyński bol v noci z 24. na 25. septembra 1953 zatknutý, odvečený do kláštora kapucínov v Rywalde, po dvoch týždňoch do kláštora Stoczek Warmiński, po roku do Prudnika a koncom roka 1955 do kláštora sestier Nazaretánok v Komaczi. Jeho izolácia trvala do 28. októbra 1956 a arcibiskup si po celom období väznenia viedol denník, či skôr zápisky, ktoré nedávno vyšli aj v slovenčine, a ktoré sú dôkazom jeho nezlomnej vôle, jasného úsudku a hlbkej viery. Keď sa na jeseň 1956 novým prvým tajomníkom

Poľskej zjednotenej robotníckej strany stal Wladyslaw Gomulka, Wyszyński bol takmer okamžite prepustený a mohol sa vrátiť do varšavského sídla.

Kardinál Wyszyński a slovenskí katolíci

Pod prímasoným patronátom sa začala uskutočňovať plodná tajná spolupráca Cirkvi v Poľsku a tajnej Cirkvi na Slovensku. Zahŕňala predovšetkým tajné kňazské a rehoľné vysviacky, ktoré sa začali udeľovať už koncom 50. rokov, keď v rokoch 1958 a 1960 traja slovenskí verbisti, ktorí sa ukrývali v Poľsku (Štefan Horváth, Jozef Šabo a Róbert Borik) prijali z rúk biskupa Lucjana Bernackého v Gniezne vysviacku.

Slovenskí a českí biskupi na koncile s pápežom Pavlom VI.

Zdroj Archív biskupa Hnilicu

Tajné vysviacky pokračovali v 60. rokoch a vo veľkom sa udeľovali najmä po roku 1976, keď tajný biskup Ján Chryzostom Korec kvôli ultimátu Svätej stolice v súvislosti s vatikánsko-československými rokovaniami musel prestať s tajnými vysviackami v prostredí tajnej Cirkvi na Slovensku. I keď kardinál Wyszyński pravdepodobne o všetkých tajných vysviackach nevedel, konali sa pod jeho záštitou. V rokoch 1976 a 1977 osobne vysvätil dvoch slovenských piaristov: Františka Vikartovského a Ambróza Hanzela. O vysviackach existuje rukopisný záznam v jeho denníku.

Druhá línia intenzívnej spolupráce prebiehala v súvislosti so zabezpečením na Slovensku zakázanej náboženskej literatúry. Dnes už vieme, že najväčšie množstvo náboženskej literatúry sa podarilo prepašovať práve cez poľsko-československú štátnu hranicu a veľký podiel mal na tom slovenský biskup žijúci v rímskom exile Pavol Mária Hnilica. Biskup Hnilica sa s kardinálom Wyszyńským stretával počas zasadaní II. vatikánskeho koncilu v rokoch 1962 – 1965 a od začiatku 70. rokov Poľsko pravidelne navštevoval, kým ho poľská tajná služba v roku 1978 nedala na zoznam tzv. nežiaducich osôb, čím sa mu prakticky znemožnil vstup na poľské územie. Napriek tomu sa osobne zúčastnil prímasonovho veľkolepého pohrebu vo Varšave dňa 31. mája 1981.

Tretou líniou spolupráce, ktorá sa javí ako nemenej dôležitá, sú kardinálove podrobné správy o situácii prenasledovanej Cirkvi na Slovensku, ktoré podával Štátnemu sekretariátu v čase, keď slovenskí biskupi sotva mohli vycestovať do Vatikánu, pretože boli buď väznení, internovaní alebo izolovaní a prísne strážení v biskupských rezidenciách. Katolícka Cirkev v Poľsku bola preto tou inštitúciou, od ktorej sa slovenským katolíkom dostalo najviac pomoci.

V súvislosti so vzťahom prímasa Wyszyńského k Slovensku je však treba poukázať na to, že jeho postoje neboli vždy inšpirované láskou k susednému národu. Dôkazom toho je delikátna otázka postavenia

slovenských katolíkov v tých obciach Severnej Oravy a Spiša, ktoré boli výmenou za tešínske uhlie v roku 1920 a opäť v roku 1945 pričlenené Poľsku. Spišský biskup Ján Vojtaššák, ktorý sa len veľmi ťažko zmieroval so stratou slovenských obcí patriacich do jeho diecézy a nemohol súhlasiť ani s polonizáciou tamojších slovenských katolíkov v rámci krakovskej arcidiecézy, sa v liste zo 7. januára 1964 obrátil na prímasa Wyszyńského a prosil ho, aby Poľsko urobilo štátnické gesto a zvrátilo túto nespravodlivú skutočnosť. Na svoj dlhý a starostlivo pripravený list dostal v máji 1964 len krátku zdvorilostnú a rovnako nič nehovoriacu odpoveď, z ktorej možno usúdiť, že osud slovenských katolíkov v slovenských obciach pričlenených k Poľsku, ktorým bolo upierané právo na pastoračiu v materinskom jazyku, ako aj právo na slovenských duchovných, prímasovi Wyszyńskému na srdci neležal.

Stefan Wyszyński bol tiež horlivým mariánskym ctiteľom. Uctieval obraz Čenstochovej Panny Márie, ktorý počas duchovnej obnovy pri príležitosti tisícročných osláv krstu Poľska nechal putovať po poľských diecézach. V septembri 1964 sa obrátil na pápeža Pavla VI. s prosbou o udelenie titulu Panne Márii Matka Cirkvi, čo pápež ešte v ten istý rok urobil. Panne Márii dôveroval a bol presvedčený, že v núdzi pomáha, ako sám povedal: *„Človekovi sa môže niekedy zdať, že všetko v nás zomrelo, že neprichádza pomoc, že Boh mlčí, a predsa i v takom momente je pri nás Mária. Ona stojí nielen pod Kristovým krížom, ale aj pod krížom každého z nás. Je našou jedinou nádejou.“* Panne Márii zasvätil svoj život v najťažších časoch internácie v rokoch 1953 – 1956. Nemenej dôležité bolo aj prímasovo vlastenectvo, o ktorom sa vyjadril: *„Národné povedomie sa rodí z hrdinskej viery, z pripravenosti prinášať obety a slúžiť, ako aj z lásky, ktorá spája spoločenstvo. Bez národného povedomia ani najbohatší štát nedokáže udržať vlast v bezpečí.“*

Medzi ďalšie dôležité udalosti v živote Stefana Wyszyńského treba spomenúť jeho aktívnu účasť na II. vatikánskom koncile, už spomenuté miléniové oslavy christianizácie Poľska, ktoré trvali od roku 1966 až do roku 1967 a viedli k veľkej mobilizácii veriacich. V 70. rokoch to boli aktivizácia mládežníckej a akademickej pastoračie, kritika potratovej legislatívy a spoločenskej praxe potratov.

Kardinál zohral kľúčovú úlohu v rokovaní so štátnymi orgánmi pri príprave na prvú návštevu Jána Pavla II. v Poľsku v roku 1979 a táto návšteva sa stala aj jeho veľkým úspechom. V čase rozsiahlych robotníckych štrajkov v lete 1980 podporoval vznik nezávislých odborov a dokonca vydal vyhlásenie podporujúce požiadavky štrajkujúcich a v konečnom dôsledku privítal aj vznik *Solidarności*. Zomrel 28. mája 1981 v ranných hodinách v paláci varšavských arcibiskupov a jeho pohreb možno označiť za veľkolepú manifestáciu pripútanosti poľských katolíkov k Cirkvi.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/polsky-primas-stefan-wyszynski-symbol-odvahy-a-nezlomnej-viery/>